

821.163.41.08-1 Петровић Његош П.
821.163.41.08-32 Љубиша С. М.
811.163.41'373.7
<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.2>

РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 18.10.2022.
Прихваћен: 13.12.2022.

ЊЕГОШ И ЉУБИША – ЛЕКСИЧКЕ И ФРАЗЕОЛОШКЕ
ПАРАЛЕЛЕ
(Фрагмент: *Крађа и прекрађа звона*)

У овом раду** упоређују се лексичке и фразеолошке јединице које користи Стефан Митров Љубиша у својим *Приповијестима црногорским и приморским* с одговарајућим јединицама из Његошевих пјесничких дјела. Анализиране лексеми и фраземе бацају свјетло на значење Његошевих израза, али и на могући утицај пјесника с Његуша на свог млађег савременика, прозног писца из Паштровића, који је био сљедбеник и приврженик аутора *Горског вијенца* и *Шћепана Малог*. Анализа отпочиње и методологија се провјерава примјерима из приповијести *Крађа и прекрађа звона*, која је претходно објављена у листу *Отаџбина*, па то омогућава и текстолошке напомене и корекције као могући допринос за припрему научних (критичких) издања Љубишиних дјела.

Кључне ријечи: Петар II Петровић-Његош, спјев *Горски вијенац*, спјев *Шћепан Мали*, пјесма-честитка *Поздрав (србском) роду*; Стефан Митров Љубиша, приповијест *Крађа и прекрађа звона*

---

* radmilo@mail.ru

** Из пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића-Његоша у оригиналу и руским преводима” Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

0. ПОЛАЗИШТА

0.1. У тумачењу лексичких и фразеолошких јединица у Његошевом идиолекту и пјесничком језику, као и при објашњавању специфичних граматичких конструкција, користи се и метод интертекстуалних паралела с контекстима из српске народне и умјетничке књижевности.

0.2. Од свих савременика Његошу су били језички најближи, с једне стране, Вук(о) Врчевић, Херцеговац из Рисна, који је Његошев врсник, исте 1811. године рођени, и Стефан Митров Љубиша, Паштровић из Будве, нешто више од десет година млађи од пјесника с Његуша.

0.3. Посебно је Његошев поклоник био Стефан Митров Љубиша, који је и први коментарисао *Горски вијенац*, спремајући се да то учини и с другим дјелима, али га је у томе спријечила неправедна критика једног његовог млађег савременика [види подробије у Маројевић 2019а и Маројевић 2019б].

0.4. Анализа се у овом раду, којим отпочињемо серију чланака на задату тему, ограничава на Љубишину *Крађу и прекрађу звона*, с поднасловом: Приповијест поборска нашијех доба, која је претходно објављена у листу *Отаџбина* Владана Ђорђевића [Љубиша 1875], па се текстолошки могу интерпретирати варијанте у тексту. Упоредићемо то издање са оним које је објавила Српска књижевна задруга пола вијека касније о стогодишњици пишчевог рођења (према ауторовој аутобиографији) [Љубиша 1924] и са оним које су објавили, вјероватно 1974, цетињски Обод и Културни центар Будве о стопедесетогодишњици пишчевог рођења [Љубиша 1974 I] (у том издању, али у трећем тому, публикована је и Љубишина аутобиографија).

Лексичке и фразеолошке паралеле у овом раду успостављамо са спјевовима *Горски вијенац* (првих шест примјера) и *Шћепан Мали* (других пет примјера) и са пјесмом *Поздрав (србском) роду*, из које је узет мото *Шћепана Малог* (последњи примјер).

1. ЧУДНЕ ПУШКЕ, ВАЉА МУШКУ ГЛАВУ [ГВ 139]

1.1. Стих *Горског вијенца* којим отпочињемо ову нашу поредбену анализу с наредна три стиха чини, према нашој интерпретацији, један синтаксички период и њиме се исцрпљује реплика сердара Јанка Ђурашковића. Навешћемо реплику у формату основног издања:

Чудне пушке, ваља мушку главу:
свака наша шест пута одјекне,
а цефердар Томановић-Вука
девет пута једнако се чује!
[ГВ 139–142].

1.2. Стефан Митров Љубиша први од ова четири стиха завршава знаком узвика, а посљедњи тачком; пошто сви стихови почињу великим словом, није јасно да ли узвичник указује на узвичну интонацију унутар синтаксичког периода или се њиме парцелише засебна реченица. Уз 139. стих приређивач везује следећи концизан коментар: *Сјјена убијена ђовјека сто дуката*. [ЉУБИША 1868/2017: 9 (нап. 8)].

1.3. Како су 139. стих *Горског вијенца* тумачили каснији коментатори?

(1) Милан Решетар слиједи Љубишу у погледу интерпункције, али посљедња три стиха почиње малим словом, што значи да их синтаксички везује за претходни. У тумачењу 139. стиха у првом, загребачком издању он прецизира Љубишину интерпретацију: 100 дуката, колико би платио за убијену мушку главу убојица кад би се нагодио с породицом убијенога. [РЕШЕТАР 1890: 99]. У другом, београдском издању мијења износ и додаје колико би се платило за убијену жену: у Ц. Г. плаћало се је за убијену мушку главу 130 дуката а за женску 131 дукат. [РЕШЕТАР 1892: 16]. Касније Решетар овај коментар проширује: у Ц. Г. плаћало се је за убијену мушку главу 130 дуката а за женску 131 дукат (по 10 франака)[;] мјесто *мушку* владика је најприје био написао *мртву*. [РЕШЕТАР 1923: 20]. У завршном тумачењу, у деветом и десетом издању, Решетар Љубишино објашњење задржава за првобитну замисао, а за коначну даје друго тумачење: мјесто *мушку* владика је најприје био написао *мртву*, па је ваљда испрво [*вар.* ваљда испрва] мислио на цијену (133 златна дуката и по, грош и по, пару и по) што се је у Ц. Г. плаћала за убијену мушку главу, али је пак, промијенивши *мртву* на *мушку*, хтио да рече да пушка вриједи колико (жива) мушка глава, то јест да је непроцјењива [*вар.* да има врло велику вриједност]. [РЕШЕТАР 1928: 16–17; варијанте наводимо и цит. по: РЕШЕТАР 1940: 17]. Ово посљедње тумачење, из десетог издања, прихвата Видо Латковић цитирајући га: „Мјесто *мушку* владика је најприје био написао *мртву*, па је ваљда испрва мислио на цијену (133 златна дуката и по, грош и по, пару и по) што се у Ц. Г. плаћала за убијену мушку главу, али је пак, промијенивши *мртву* на *мушку*, хтио да рече да пушка вриједи колико (жива) мушка глава, т. ј. да има врло велику вриједност” (*М. Р.*). [Бошковић–Латковић 1952/1957: 159]. А разрађује га Никола Банашевић уз интратекстуалну паралелу с монологом Вука Мандушића из завршне сцене спјева: М. Решетар је већ приметио, након критика његовог ранијег објашњења, које наводи Отокар Колман (*Slavia*, VI, 1927–28, стр. 711), да је Његош прво написао „*ваља мртву главу*”, а затим поправио у „*мушку главу*” јер је „хтио да рече да пушка вриједи колико (жива) мушка глава, то јест да има врло велику вриједност.” По Вуковом налажењу, мртва се глава, приликом мирења завађених страна, ценила „132 дуката, 4 цванцика и 1 пару” (*Црна Гора и Бока Которска*, Београд, 1953, стр. 78). Ово слављење џефердара (на особит начин украшене пушке) при самом почетку *Горског вијенца* поновиће се и појачати у завршној сцени спева, речима Вука Мандушића: „*жџ ми га је кџ једнога сина, / жџ ми га је кџ брата рођена*

[роднога – Р. М.]” (ст. 2799–2800). Сцена на Црквини, која почиње одјецима пушке Вука Томановића а завршава се хватањем и пуштањем јаребица, има свега 59 стихова. Та мала ловћенска жанр-слика симболична је карактеристика борбених и наивних црногорских духова. [Банашевић 1973: 175; грешка није исправљена ни у: Банашевић 1993: 175]. Његошев стваралачки поступак, Решетаревим трагом, покушава да опише и Слободан Томовић: Умјесто „мушку главу”, писало је „мртву главу”. Та исправка је, вјероватно, услиједила због пјесниковог увиђања непрецизности такве фигуре. Да је остао у свом првобитном облику, стих би био двосмислен – па и бесмислен. „Мртва глава” објективно не вриједи ништа, а овим се истиче вриједност пушке. С друге стране, приликом „умира” у крвној освети, мртва глава је имала високу цијену: исплаћивана је новцем, а најчешће оружјем, па би у овом контексту стих испао логичан, због чега је у првој верзији употријебљен исказ „мртва глава”. Но, размишљајући о томе, предомислио се, схвативши да би таква фигура могла да заведе читаоца на погрешан траг, посебно оне ван Црне Горе, који не познају црногорски народни обичај нити морално-правни поступак код „умира” у крвној освети. Опредијелио се за живу, „мушку” – боље рећи, јуначку – главу, као мјеру вриједности за оружје које је у то вријеме имало готово неограничено високу цијену. [Томовић 1986: 73; исто у: Томовић 1999: 501; исто (али са штампарском грешком: цјену) у: Томовић 1990: 288].

(2) Неки коментатори прихватају само друго Решетарево тумачење, не помињући прво, оно које је засновао Стефан Митров Љубиша: Похвала Томановићева цефердара: да вреди колико мушка глава у братству и племену, то јест да је од неоцењиве вредности. [Ђукић 1941: 144; исто у: Ђукић 1944: 148]; у Црној Гори, као и у другим нашим патријархалним крајевима, ценили су се само синови, дакле мушко потомство. Кћери, девојке су »туђа вечера«. Сматрало се да се неком угасила свећа, што значи да је остао без наследника ако је изгубио синове, па иако су му женска деца жива. Зато и најскупље је од свега што човек може имати – син, мушка глава. Стога и вредност нечега се најјаче истиче поређењем с мушком главом: ваља мушке главе, ваља мушку главу. [Радовић 1947: 183]; Пушка, која вриједи толико, колико и мушкарac, ratnik. [Барац 1947: 169]; дивна пушка, цефердар Вука Томановића вреди као мушка, јуначка глава, дакле непроцењива [*вар.* непроцењива је], нема блага које би њу могло платити. [Младеновић 1996: 177; варијанту цит. по: Младеновић 2005: 27].

Најприје је ово тумачење категорички бранио Трифун Ђукић у критици седмог Решетаревог издања: Ако је овде потребан коментар, онда свакако треба дати само оно објашњење које се у народу налази, то јест: да пушка, о којој је реч, вреди толико колико мушка глава једној породици или братству (а зна се колико се у Ц. Гори цени мушкарац). То је најуже значење; иначе значи још: ваља толико колико добар друг, добар јунак, у опште колико живот људски. [Ђукић 1921: 230].

(3) Неки коментатори 139. стих нису објашњавали [Назевичић 1947; Латковић/Павићевић В. 1947; Стевановић 1976/1990; Миловановић/Калезић 1994].

(4) Објашњење Божидара Ковачевића се издваја од свих претходних и наредних покушаја. Он се држи Љубишина коментара, не помињући друго и друкчије: 139 *ваља*, вреди. – Кад би Црногорац убио Црногорца, по пристанку родбине убијенога, могао је платити проливену крв, и кад би то учинио нико га није позивао на одговор. Постојала је нарочито утврђена свота за погинулога мушкарца. Женска глава плаћала се мало више зато што је било срамота убијати слабо женско чељаде без оружја и одбране. [Ковачевић 1940: 24].

1.4. У Љубишиној приповијести *Крађа и прекрађа звона* посвједочен је израз *по мртве главе*: Уговоримо на овоме мјесту соџбину педесет жутијех дуката, то је по [вар. по] мртве главе [...] [Љубиша 1875: 605; варијанту цит. по: Љубиша 1974 I: 221; без икаквог надредног знака на облику *по у*: Љубиша 1924: 162].

Закључак би био: од свих тумачења разматраног стиха тачно је и довољно је Љубишино, које је био прихватио Решетар у свом првом издању; поткрепљује га интертекстуална паралела с контекстом из приповијести *Крађа и прекрађа звона*, којом се нико није послужио, док Ковачевићево објашњење може послужити као шира допуна Љубишина коментара. Све остало су покушаји који спадају у ширу историју питања, мање-више – у погрешна тумачења.

2. БЕ С' ПОДА МНОМ ЈАЛОВЕ ОБЛАЦИ [ГВ 158]

2.1. Стих *Горског вијенца* којим настављамо ову нашу поредбну анализу с претходним стихом представља зависносложену објекатску реченицу, али та реченица с наредним стихом и с претходних четрнаест стихова чини, према нашој интерпретацији, један синтаксички период, који наводимо у формату основног издања:

Видите ли чудо Црногорци:
 присука сам педесет година,
 на Ловћен сам вазда љетовао,
 излазио на ову вршину;
 сто пута сам гледао облаке
 ђе из мђра дођу на гомиле
 и прѣкрйлѣ сву ову планину,
 отисни се тамо али тамо
 с сијевањем и с великом јеком
 и с ломљавом страшнијех громовѡ;
 сто пута сам овђена сједио
 и грија се мирно спрамѡ сунца,

а под собом муње и громове
гледа-слуша хјено цијепају,
гледа јекџом града стравичнога
ђе с' пода мноm јалове облаци –
џл' џвогџ чуда јошт не виђех!
[ГВ 143–159].

Од наведених седамнаест стихова, у првом издању [МЕДАКОВИЋ 1847: 6] петнаест чини један синтаксички период (тачком и запетом завршавају се два стиха као и у нашем издању), док се први и шеснаести завршавају знаком узвика, а седамнаести дјвџма тачкама па се тако везује за наредни стих, који се такође завршава знаком узвика. Специфичност старе интерпункције састоји се у томе што је узвична интонација и унутар реченице обиљежавана узвичником, а одлика ортографије (писање великог слова на почетку сваког стиха) не дозвољава увијек јасно разликовање реченица односно синтаксичких периода. Толико о првом издању.

2.2. Стефан Митров Љубиша два стиха, 157. и 158, парцелише као једну реченицу:

Gleda' jekom grada stravičnoga
Gje s' poda mnom jalove oblaci.

Уз 158. стих приређивач везује сљедећи коментар: *Živo opisanje oluja što se oko Lovčena često slagaju.* [ЉУБИША 1868/2017: 10 (нап. 3)].

Зашто Љубиша не коментарише сам израз *јалове с(е) облаци* из 158. стиха? Свакако зато што је за њега то био уобичајени израз, који и он употребљава у овдје разматраној приповијести: Била ноћ мрачна, а вријеме стравично; јаловили се облаци у оне [*вар.* ове] поточине као из мијешине [*вар.* као из мјешине], а вјетрови се прегонили и зујали као низ оне [*вар.* ове] стрмне долине. Кад било глухо доба ноћи, приспију код светога [*вар.* Светога] Јована. [ЉУБИША 1875: 607; варијанте цит. по: ЉУБИША 1974 I: 223; уп.: ЉУБИША 1924: 164 (ове поточине, као мјешине, ове стрмне долине, светога)].

Уз овај цитат треба додати три напомене. Прва напомена, фразеолошка: израз *глухо доба ноћи* налазимо и у *Горском вијенцу*, али у презенту с изостављеном глаголском копулом: *Глухо доба ноћи, свак спава.* [ГВ -1]. То је још једна фразеолошка паралела. У *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела* [ПЕЈАНОВИЋ/МАРОЈЕВИЋ 2022], у којем је идиоме обрадила Ана Пејановић, реконструише се идиом, са двије потврде: ГЛУХО (МРТВО) ДОБА НОЋИ *ид.* 'дубока ноћ': *Глухо доба ноћи, свак спава.* [ГВ прије ст. 1]; *Мртво доба ноћи, све спава.* [ГВ прије ст. 1253].

Друга напомена, фонетска: Љубиша има двосложни рефлекс јата у именици *мијешина*, па га је требало задржати, аутентичности ради. И овдје имамо једну текстолошку паралелу – у *Шћепану Малом* посвједочена је име-

ница *смијешина*, с једносложним рефлексом дугог јата, у којој ми изузетно реконструишемо краткоузлазни, а не дугоузлазни акценат: на свијету јошт ове см'јешинѣ / нит је било, ни[т] ће јамнѣм бити; [ШМ 2380–2381].

Трећа напомена, текстолошка: неоправдана је замјена показне замјенице трећег лица, у тексту који је објављен у *Отаџбини*, показном замјеницом другог лица у каснијим издањима: адекватне су, по смислу, *оне поточине* и *оне стрмне долине*. Иако су оне ближе актерима прекрађе звона него мјесту гдје је било завршило украдено звоно, ипак је то позиција показне замјенице трећег, а не другог лица.

2.3. Прегледаћемо коментаре 158. стиха: најприје оне кратке, затим нулте (у којима се стих не коментарише), затим коментар Михаила Стевановића, који обраћа пажњу на форму претходног стиха, најзад коментар Николе Банашевића, који даје комплексна објашњења сусједних стихова.

(1) Милан Решетар наводи стихове 153–158. као синтаксичку цјелину, али у првом издању не коментарише ни један од тих стихова [РЕШЕТАР 1890: 99]. У другом издању додаје коментар 158. стиха: облаци се јалове када мјесто кише (која је њихов користан плод) сишљу на поља град [*вар.* тучу] [РЕШЕТАР 1892: 17; варијанту наводимо према: РЕШЕТАР 1940: 18]. Антун Барац се у тумачењу 158. стиха позива на свог претходника, али изоставља врло важно појашњење у загради и врши неадекватну лексичку замјену на крају коментара (*поља* → *земљу*): Rešetar: Oblaci se jalove, kada mjesto kiše sipaju na zemlju tuču. [БАРАЦ 1947: 170].

Божидар Ковачевић овако објашњава други полустих: 158 *јалове облаци*, тј. место корисне кише носе штетни град [КОВАЧЕВИЋ 1940: 24]. И Трифун Ђукић, коментаришући 158. стих, објашњава заправо само синтагму из другог полустиха: Где се киша, која би требало да падне из облака и донесе корист, изјалови и претвори у град, који доноси несрећу [ЂУКИЋ 1941: 144; исто у: ЂУКИЋ 1944: 148].

За стихове 157–158 Видо Латковић не наводи Решетарев коментар, како то иначе често чини, него даје свој: Овдје *јалове се облаци* значи: на мјесто корисне кише проспу град, који уништава плодове. [БОШКОВИЋ–ЛАТКОВИЋ 1952/1957: 159].

Слободан Томовић уз свој коментар није наводио издање. Он посебно коментарише 157. стих: Градоносни облаци праве страховиту хуку, па се тако ствара утисак да облаци јече као да су жива бића [ТОМОВИЋ 1986: 75; исто у: Томовић 1990: 290; курзивом у: Томовић 1999: 502]. А посебно 158: „Јаловити”: превремено изгубити плод. Облаци празне електрицитет, „јалове се”. [ТОМОВИЋ 1986: 75; исто у: Томовић 1990: 290 и Томовић 1999: 502].

Александар Младеновић коментарише два стиха (157–158) као цјелину (мада му синтаксички период обухвата стихове 144–159): гледао сам и слушао са врха Ловћена како доле, испод мене, место кише пада град уз страшну јеку (одјекивање) [Младеновић 1996: 177; исто у: Младеновић 2005: 28].

(2) Салко Назечић, у сарајевском јубиларном издању, коментарише веће цјелине, па је и овога пута коментар везао за стихове 144 и д[але]: Присукā значи навршио сам, прешло ми је. То говори о себи сердар Радоња, родоначелник црногорске куће Радоњића. Радоњићи су једно вријеме били гувернадуре црногорски, под заштитом мле|тачком. У Горском вијенцу сердар Радоња приказан је као човјек који се интересује општим политичким питањима, и у оној сцени која приказује повратак војводе Драшка из Млетака сердар Радоња га пита је ли гледао принципа (дужда). И овдје се сердар Радоња осврће на стање у осталим јужнословенским земљама, истичући како једино Црногорце сунце грије и да је чак и добро отоплило, како на Ловћену иначе зна бити хладно. Значи, у том тешком општем стању Црна Гора ужива слободу [Назечић 1947: 151–152 (знак | указује на прелазак на нову страну у тексту који се цитира)]. – Назечић, као што видимо, не коментарише стихове који су предмет разматрања у овом дијелу нашега чланка. Поред тога, *присукати* значи 'примаћи се' (некој години), а не 'навршити' (толико и толико година).

Ни Димитрије Калезић није коментарисао стихове који су предмет нашег разматрања [Миловановић/Калезић 1994 (издање није пагинирано)].

(3) Михаило Стевановић овако коментарише стихове 157–158: Већину интерпретатора, бар оних што су писали опширне коментаре Горског вијенца, привлачила је сцена на Ловћену с муњама и громовима. А сви су они сматрали да треба објаснити јаловљење облака. И скоро сви опет дају једнако значење везе ова два појма и констатују да се облаци јалове када – рећи ћемо својим речима – место радо очекиване кише доносе нежељени град, односно, по речима Б. Ковачевића: када „место корисне кише носе штетни град”. А занимљиво је што нико од њих и не покушава да објасни шта значи први, 157. стих: / гледā јеком града стравичнога, – / у којем је прва реч *гледā* (гледао сам) уствари управна реченица, а три остале речи (јеком града стравичнога) – ознака пропратне појаве онога што се казује изрично-односно реченицом: / ње с пода мном јалове облаци (158). / Невезаним слогом казана сложена реченица коју чине ова два стиха (157. и 158.) гласила би: Гледао сам где се с јеком (уз јеку) стравичнога града јалове облаци. Поремећен ред речи, у којем је песник дао ову мисао, очевидно је условљен захтевима метрике. Али се тиме не би могло објашњавати и одсуство предлога *с* из положаја уз инструментал *јеком*. Његово присуство [*вар.* Његова употреба] у лику без самогласника *а* ниуколико не би реметило ритамске законитости | стиха. А не иде ово ни у случајеве у којима наши писци из оних крајева, мислимо из Црне Горе и Боке, одређено: Његош, Љубиша, М. Миљанов и други употребљавају сам облик

инструментала без предлога *с* [...]. Пре ће бити у питању мало образложива употреба тога облика без предлога у функцији где наше језичко осећање очекује облик *с* предлогом *с* [...]. [СТЕВАНОВИЋ 1976: 32; варијанту наводимо и цит. по: СТЕВАНОВИЋ 1990: 60–61].

(4) И Никола Банашевић је, и то прије Стевановића, обратио пажњу на стихове који претходе 158-ом. Он најприје коментарише стих 144: *Присука сам педесет годинах* – имам близу педесет година. Према рукопису, песник је најпре почео: *имам близу педесет...* Не довршивши ову последњу реч, он се брзо сетио овог народног и помало бурлескног глагола *присукавати* са битним значењем *примаћи, приближити*. – Од свих главних врста речи, глаголи су заступљени с највећим богатством значења у Његошевом песничком делу. Само у овом говору сердара Радоње, у стиховима 144, 149, 150, 156, 158, 165, 169, има неколико својеврсних глагола са јаким значењем: *присукавати, прекрилити, отиснути се, цијепати, јаловити, притискати, примарити*. [БАНАШЕВИЋ 1973: 175–176]. Затим коментарише стихове 146–146: Сердар Радоња није долазио на Ловћен ради садашњег начина леговања, него је овце „издизао” на Иванова корита да их *напаса* и поји. Да би се сам забавио и угрејао, он је одатле излазио на Црквину („на ову вршину”), одакле је могао посматрати велик део Црне Горе и турских граница, а понекад доживљавати и необичне природне појаве. [БАНАШЕВИЋ 1973: 176]. Затим тумачи појединачне облике у стиховима 149 (*и прекриле* – (презент) прекрију), 150 (*отисни се* – императив са значењем презента: и пођу, и отиђу), 153 (*овђена* – у рукопису: *овдена* (упор. ст. 113. и 126.), тј. овде) и 156 (*ђено цијепажу* – како севају и ударају), да би стихове 157–158 овако објаснио: *ђе с’ пода мног*. Овај додатак истакнут је два пута: опкорачењем између два стиха и слободном инверзијом (додатак пре предиката). *Јаловити се* – давати мртав плод. У Вуковом *Рјечнику* преведено *abortit*, с примером: „сваке ми се године *јалови* по једна крава”. У овим стиховима облаци се јалове *јекџом грађа*, односно *грађом*, јер не доносе земљи кишу која се очекује, него град који проузрокује штету. [БАНАШЕВИЋ 1973: 176].

2.4. Од свих коментара 158. стиха по једној важној појединости издвајају се постхумно објављени коментар Данила Вушовића: Облаци се јалове или кад се разиђу и не даду кишу (какво значење има горњи стих) или кад се изметну у грађ. [ВУШОВИЋ 2004: 184] и коментар Ђузе Радовића: јаловити се, изјаловити се значи не донети, не дати плод или не дати онакав какав се очекује. Облаци се јалове кад се, место да пролију кишу, разиђу или донесу град [РАДОВИЋ 1947: 183]. – Битна је појединост: грађ није обавезна компонента значења израза *јалове се облаци!* Поред тога, Вушовић је очито сматрао да страшни град пада по Језерском врху, док се облаци јалове у подножју планине не доносећи кишу.

У текстолошкој напмени уз 158. стих ми смо грађ потпуно изоставили из семантичке структуре: *ј'аловѣ с[е] ђбл'аци* – изр. у зн. 'облаци не дају кишу', тј. ступило се и грми, али не пада киша [МАРОЈЕВИЋ 2005: 45].

У оба контекста, и Његошевом и Љубишином, јаловљење облака, додуше, праћено је градом, али та пратећа појава јасна је без сваког коментара – и у оба текста изражава се допунским језичким средствима. Контекст *Горског вијенца* с инструменталом *ј'ѣкѡм* потврђује да је наше објашњење тачно и дозвољно: не пада киша под Ловћеном (= јалове се облаци), а на Ловћену грмљавину прати град!

3. НО САМ СВУ НОЋ КАО ЗАКЛАН СПАВА [ГВ 1376]

3.1. Стих *Горског вијенца* у којем је посвједочено устаљено поређење из наслова с претходним стихом чини један синтаксички период и једну реплику (Вука Мандушића):

Ни штѡ сню, ни причат умијем,
нѡ сам свѹ нѡћ као заклан спава.
[ГВ 1375–1376].

3.2. У *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела* [ПЕЈАНОВИЋ/МАРОЈЕВИЋ 2022], у којем је устаљена поређења обрађивала Ана Пејановић, 1376. стихом *Горског вијенца* као једином потврдом илуструје се фразеологизам КАО ЗАКЛАН СПАВАТИ *уст. поређ.* 'врло чврсто'.

3.3. Фразеолошку паралелу налазимо у разматраној Љубишиној приповијести: „Ја сам јуче цио дан сјекао лаз пак заспах [вар. заспао] као заклан, и преспях цијелу ноћ с уха на ухо док ме онај поклич у свићању не пробуди. [...]” [ЉУБИША 1875: 605; варијанту цит. по: ЉУБИША 1924: 162 и ЉУБИША 1974 I: 220].

3.4. Његошево устаљено поређење има стандардну форму и значење: *спавати као заклан* 'врло чврсто спавати'. А да ли се то исто може рећи за Љубишин израз? Слиједећи језички свом идолу, аутор *Приповијестѣ* користи неке изразе у помјереном значењу, па и овај. Он овдје, уз глагол свршеног вида, значи 'одмах заспати', што одудара од Његошеве (и народне) форме и значења. То је једна напомена уз ову фразеолошку паралелу.

Друга напомена се тиче неоправданости замјене аориста перфектом у каснијим издањима *Крађе и прекрађе звона*. Значење је аористно, па с њим треба усагласити глаголско вријеме и с формалног становишта.

4. НЕ ПРЕДАВА ПУЊЕ НИ ПРОСКУРЕ [ГВ 2427]

4.1. С претходним стихом и наредних шест, стих *Горског вијенца* којим настављамо ову нашу поредбену анализу чини један синтаксички период:

Ко издао, браћо, те јунаке –
не предава пуње ни прѡскурѣ
него па̀с'ју̀ вјеру вјеровао,
крвљу му се прелили бадњаџи,
крвљу крсно име ославио,
своју ђецу на њ печѣну̀ ио,
у помамни вјетар ударио
а у лик се манит обратио!
[ГВ 2426–2433].

4.2. У поменутом *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела* насловни стих укључен је у оптаивни фразеолошки жанр који чине благослови и клетве (и неки други сродни фразеолошки типови): НЕ ПРЕДАВА(О) ПУЊЕ НИ ПРОСКУРЕ *клетва* с оптаивом: не предава пуње ни прѡскурѣ [ГВ 2427] [ПЕЈАНОВИЋ/МАРОЈЕВИЋ 2022]. Рјечнички чланак допунили смо следећом напоменом:

- Крит. изд.: „(ак.) пуње – им. ср.р. (singulare tantum), оvdје у зн. 'боца славског вина (са славским колачем и свијећом умотана у мараму) коју домаћин на дан славе изјутра носи у цркву' [уп. ст. 1344]; *прѡскурѣ* – ак. мн. им. *прѡскурѣ* у зн. 'хљеб за литургију (који потом служи и за причест)' (а не ген. јд. *прѡскурѣ*) [...], обл. мн. јер су се освештавала четири хљеба која су чинила крст; Вук наводи народне заклетве: **Тако ми овога пуња Христова!** При вину [КАРАЦИЋ 1849: 303]; **Тако ми плоче на коју проскуру печем!** [КАРАЦИЋ 1849: 303]" [МАРОЈЕВИЋ 2005: 191]; интратекстуална паралела: да узмемо пуње аранђелско, [ГВ 1344]

4.3. У издању Стефана Митрова Љубише анализирани стих с претходним и једним наредним представљен је као један синтаксички период, а уз 2427. стих: Ne predava' punje ni proskure, (код њега је то, због грешака у нумерацији, стих 2429) везује се следећи коментар: Vina i hleba za božiju službu (*offerta*). [ЉУБИША 1868/2017: 122 (нап. 7)].

4.4. Израз са истим глаголом срећемо и у *Крађи и прекрађи звона*, али он није у жанру клетве него је, као резултат фразеолошке транспозиције, прешао у жанр идиома: [...] не ће [вар. неће] се црква отварати ни у њој канђела ужећи, ни ми предавати пуње ни проскуре [...]. [ЉУБИША 1875: 604; варијанту цит. по: ЉУБИША 1924: 161 и ЉУБИША 1974 I: 220]. Љубиша је одлично познавао српске народне и православне обичаје, па су и његови коментари *Горског вијенца* у тој области драгоцјени.

5. У ПРИЈЕКРСТ КА ТРЕБА МЕТНУЛИ [ГВ 2439]

5.1. Стих којим настављамо ову нашу поредбену анализу с претходним стихом формира простопроширену реченицу са истоврсним предикатима; њоме се исцрпљује реплика игумана Стефана. Реплика није представљала проблем у погледу интерпункције, али јесте у погледу вербализације текста – у смислу да ли предлошко-падежну везу на почетку разматраног стиха треба писати састављено или растављено. Реплику ћемо навести у формату критичног издања:

Jeste li ih ђeco наложили,
упријекрст ка треба [ка^трѣба] метнули?
[ГВ 2438–2439].

У првом издању, у којем сваки стих почиње великим словом, предлошко-падежна веза је одштампана растављено: **У пријекрстъ** [МЕДАКОВИЋ 1847: 100].

5.2. Стефан Митров Љубиша задржава растављено писање предлошко-падежне везе у 2439. стиху (код њега је то, због грешака у нумерацији, 2441. стих):

Jeste li jih, djeco, naložili,
U prijekrst, ka' treba, metnuli?
[ЉУБИША 1868/2017: 123],

али израз не коментарише. Он *ћ* обиљежава диграмом **гј**, али у вокативу *ђeco* пише **дј** јер је и у збирној именици изговарао ије-рефлекс јата (овдје једно-сложни). Поред тога, у његовом дијалекту још се чувало иницијално коријенско *ј* у облицима (*јих*, *јим*).

Љубиша није коментарисао предлошко-падежну везу у *пријекрст* јер је она за њега била сасвим обична. Од више потврда, за нас је посебно занимљива ова из приповијести *Крађа и прекрађа звона*: Тако поставе на тле двије дуге пушке у пријекрст, пак се над њим [*вар.* над њима] зауну и опросте. [ЉУБИША 1875: 610; исто у: ЉУБИША 1924: 168; варијанту цит. по: ЉУБИША 1974 I: 228]. У првој публикацији, у листу *Отаџбина*, као и у издању Српске књижевне задруге, замјенички облик (над) њим односи се на именицу *пријекрст*, и то је изворни облик и изворно значење: јунаци су се заклели и опростили над пријекрстом, а не над пушкама. Уредник новијег издања није то разумио, па је измијенио замјенички облик „по смислу”, а каснији редактори нису се више враћали на првобитни облик.

5.3. Пропратићемо како облик из 2439. стиха *Горског вијенца* пишу и коментаришу каснији приређивачи.

Милан Решетар пише у *пријекрст*: тако се доиста међу бадњаци у Ц. Г. [*вар.* у Црној Гори] [РЕШЕТАР 1890: 211; варијанту цит. по: РЕШЕТАР

1892: 130]. Касније је Решетар коментар проширио (и прецизирао): у јужним крајевима, гдје сваки мушкарац у кући има свој бадњак, домаћин окрене свој пут истока а сви остали наложе своје преко домаћинова унакрст [РЕШЕТАР 1940: 126]; Видо Латковић ову варијанту цитира [БОШКОВИЋ–ЛАТКОВИЋ 1952/1957: 220]. У цетињском јубиларном издању *Горског вијенца* Вуко Павићевић је објашњавао само историјске појмове и географске називе, док је Видо Латковић приредио сам текст спјева. Латковић у 2439. стиху задржава растављено писање у *пријекрст* [ЛАТКОВИЋ/ПАВИЋЕВИЋ В. 1947: 118], што ће задржати и у издању из *Ц(ј)елокупни д(ј)ела*, које је приредио с Радосавом Бошковићем. Божидар Ковачевић задржава растављено писање, али стих не коментарише [КОВАЧЕВИЋ 1940: 169].

Трифун Ђукић коментар проширује на сљедећу реплику (објашњава стихове 2438–2442 као цјелину): Приликом уношења бадњака постоји читав церемонијал: чељад бадњаке дочекује на ногама, посипа их житом и т. д. Главни бадњак – домаћинов – меће се преко огња тако да му глава прелази ватру; остале, ситније бадњаке мећу унакрст преко ватре. Затим се бадњак посипа пшеницом и прелива вином [ЂУКИЋ 1941: 174; исто у: ЂУКИЋ 1944: 181]. Антун Барац у тумачењу стихова 2438–2439 не слиједи Решетара (али задржава растављено писање): *Badnjak meće domaćin u smjeru od zapada prema istoku, a ostali ukućani svoje badnjake preko njega u obliku križa* [БАРАЦ 1947: 195]. У другом загребачком јубиларном издању семантизује се само предлошко-падежна веза: у *пријекрст*, унакрст [РАДОВИЋ 1947: 232]. У сарајевском јубиларном издању Салко Назечић стихове не коментарише, али примјењује растављено писање [НАЗЕЧИЋ 1947: 127]. Никола Банашевић задржава растављено писање у тексту (у *пријекрст*), али у коментару примјењује састављено писање: *упријекрст* – унакрст (тако се бадњаци полажу на огњиште) [БАНАШЕВИЋ 1973: 119, 376]. Димитрије Калезић је прецизан: у *пријекрст* укрштено, у виду крста; тако се стављају бадњаци на ватру [МИЛОВАНОВИЋ/КАЛЕЗИЋ 1994: коментар стиха 2439 (издање није пагинирано)]. Скраћено га слиједи Александар Младеновић, али уз састављено писање, и у тексту и у коментару: *упријекрст* – унакрст, у облику крста [МЛАДЕНОВИЋ 1996: 243; исто у: МЛАДЕНОВИЋ 2005: 168].

Пошто Слободан Томовић коментарише стихове тако што их наводи према другом издању (Латковића и Бошковића), он и у овом случају предлошко-падежну везу у *пријекрст* растављено цитира. Његов коментар стихова 2438–2439 опширнији је од свих других коментара заједно: Ријеч је о бадњацима које би требало „прекрстити”, поставити у знаку крста. Бадњаци се ложе уочи Божића, на Бадње вече. Ово је историјско Бадње вече, на којем је одлучена судбина исламизованих Црногораца. Сви су у току једне ноћи поубијани или протјерани с ондашње територије Црне Горе, а дијелом враћени у вјеру праједова – под условом ако су се јавно одрекли нове вјере. У кући гдје ста-

нује владика Данило атмосфера је наизглед [вар. на изглед] мирна, но његови повјерљиви људи су ове ноћи пошли на извршење смјелог задатка (владика Данило и игуман Стефан сједе код огња, а ђаци, весели, играју по кући и налажу бадњаке). Овим завршним дијелом *Горског вијенца*, радња спјева дошла је у фазу расплета. О значају историјског догађаја који се збио на Бадње вече пише Б. Павићевић: „Од Бадњег вечера, ослободилачки покрет Црногораца улази у нову фазу. Од тада Црна Гора води борбу за свргавање врховног суверенитета султановог, и уништење свих симбола османске феудалне власти. Истрага потурица била је, истовремено, прекретница у начину мишљења и схватања положаја и улоге Црне Горе и обавезама њеног становништва. Тај догађај је одјекнуо надалеко. Он је представљао искру која је још више раширила и ојачала идеју ослободилачког покрета, уливајући наду у скори слом Турске на Балкану” (Бранко Павићевић, Бадње вече, *Енциклопедија Југославије*, I књига, Загреб, 1980) [Томовић 1986: 341; исто (али са штампарским грешкама) у Томовић 1990: 465; варијанту цит. по: Томовић 1999: 601].

5.4. У нашем критичком издању с 2439. стих прати сљедећа текстолошка напомена [МАРОЈЕВИЋ 2005: 192]:

2439   *упријекрст* – прил. [види т. 10.2.7]; *мѣтнули упријекрст* – изр. у зн. ’положили тако да чине крст’; *кѣ* – везн. у зн. ’како, као што’ с поб. дугосил. акц. [...]

А у т 10.2.7. монографије *Текстологија Горског вијенца*, која је критичком издању приложена, читамо: „Састављено се пишу предлошко-падежне везе које су потпуно адвербијализоване: *умимогрѣд* [408], *упријекрст* [2439], *зѣдб-вијек* [962, 1694], (*и*) *дбвијек* [1657], *ддвијек* [355, 2437], као и прилози срасли са предлогом: *ддсад* [271, 1022, 1382], *пдсад* [1663], *однекуд* [827], *однекудѣ* [1286], *откѣ* [473, 880], *откако* [2254] или са другим прилогом: *каткад* [1867, 2477], *куткамо* [492]” [МАРОЈЕВИЋ 2005: 883].

Завршићемо разматрање „тамног мјеста” из 2439. стиха *Горског вијенца* са два закључка.

Први: за значење израза довољна је наша семантизација из критичког издања, коју ћемо сад лексички измијенити (умјесто „крст” – *пријекрст*): ђаци су наложили бадњаке пошто су их претходно ставили да чине пријекрст.

Други закључак: иако састављено писање налазимо само у два посљедња од разматраних издања (Младеновићево и наше), не рачунајући Банашевићево писање у коментару, питање је колико смо били у праву. Ни у једном коментару не позивају се приређивачи на Љубишину употребу предлошко-падежне везе у *пријекрст*, прије свега на ону из приповијести *Крађа и прекрађа звона*. Љубишини текстови свједоче да облик *пријекрст* чува предметно значење карактеристично за живе именице, тако да би растављено писање требало

давати макар као алтернативно. Другим ријечима, предлошко-падежна веза у *пријекрст* није се у потпуности адвербијализовала, бар не у Љубишином идиолекту.

6. А ЈА МИЧЕМ СВЕ НА МОЈУ ДУШУ [ГВ 2621]

6.1. У 2621. стиху *Горског вијенца* посвједочен је фразеологизам у облику (ја) *мичем све на моју душу*, који наводимо у контексту синтаксичког периода у формату основног издања:

Ја не видим него чујем доста:
хџд'те браћо те се причешћујте
без приправе њ без њспов'јести,
а ја мичем све на моју душу.
[ГВ 2618–2621].

6.2. Стефан Митров Љубиша 2621. стих *Горског вијенца* није коментарисао (код њега је то, због грешака у нумерацији, 2623. стих) [ЉУБИША 1868/2017: 131], али он аналогни израз и сам употребљава, и у овдје разматраној приповијести: Него хајте да свучемо светога [*вар.* Светога] Јована, а да ођеднемо ову старицу, [*вар.* старицу] пак сва та грехота о мојој души. [ЉУБИША 1875: 606; исто у: ЉУБИША 1924: 164; варијанте цит. по: ЉУБИША 1974 I: 223].

6.3. У *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела* реконструисе се идиома, са двије потврде: НА ДУШУ <МИЦАТИ> *арх. ид.* 'преузети гријех, кривицу, одговорност': Кажуј бабо рашта си лагала / ал на нашу дџушу – под камење; [ГВ 2185]; Ја не видим него чујем доста: / хџд'те браћо те се причешћујте / без приправе њ без њспов'јести, / а ја мичем све на моју душу. [ГВ 2621] [ПЕЈАНОВИЋ/МАРОЈЕВИЋ 2022]. Као што видимо, Ана Пејановић, која је обрађивала идиоме у *Рјечнику*, глагол *мицати* наводи као факултативну компоненту идиома.

6.4. Упоредићемо аналогне изразе, Његошеве и Љубишин, и семантички опис у *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела*. При семантизацији израза употребљена је именица *гријех*; у Његошевим варијантама именица се изоставља, у првом примјеру, док се у примјеру који у овом раду разматрамо замјењује обликом (ср.р.) *све*, одређеном именичком замјеницом са значењем универзалности; Љубиша користи и именицу, али именицу формално модификовану суфиксом *-ота* (*грехота*), и одређену придјевску замјеницу (ж.р.) *сва*.

Именицу *грехота* Његош користи и у модификованом значењу (у складу с њеном формом); посвједочена је у *Горском вијенцу*, у стиховима 1138, 1885 и 2450:

није вино пошто приђе бјеше,
није свијет оно што мишљасте:
барјактару дариват Европу –
грехота је њој њ мислјити;
[ГВ 1135–1138];

Бог је драги неколика дана
танџарихѣ зѣмљи поклоніо –
грехота је да их поткидамо.
[ГВ 1883–1885];

Донесите ђецо оне гусле
(душа ми их ваистину иште)
да прѡпојем, одавно нијесам;
не прими ми Боже за грехоту:
овако сам старац научио.
[ГВ 2447–2451],

и у *Шћепану Малом*, у стиховима 1914. и 3992:

Срамота је и тѣшкѣ грехота
на овакво нѣродњѣ весеље
уцвијѣлит најгору сироту
а кѣмо ли једнога чѡвјека
те је нашим био поглаваром.
[ШМ 1914–1918];

Зар имаде кога на свијѣту
ко је царство пѡвише видно
него што је царство Османово?
Грехота је њој њ мислјити.
[ШМ 3989–3992].

У двотомном *Речнику Његошева језика*, у одредници именице **грехѡта** ж *грех*, *огрешење* [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 133], наводе се примјери из стихова 1138. и 2450. *Горског вијенца* и примјер из 1914. стиха *Шћепана Малог*, али и примјер из преписке: То је грехота и помислити, а камо ли рећи. Именица има у Његошевом пјесничком језику извјесно ослабљено, деминутивно значење, али и нијансу субјективног значења у смислу осјећања грешности. У три од шест наведених потврда употријебљена је конструкција *грехота је то (о том) и (по)-мислити*, која би се могла семантизовати 'грешно је и помислити'. У примјеру из приповијести *Крађа и прекрађа звона* именица нема тако модификовано значење, прије би се могло рећи да је оно појачано – и то би била прва разлика између писаца кад је ријеч о разматраној фразеолошкј паралели. Друго је различитост предлошко-падежне везе: Љубишина је архаичнија: (сва грехота) *о мојој души*, док се Његошева и данас користи: (сав гријех) *на моју душу*.

7. У РАЗЛОГ СЕ МАЛО, АМАНАТ ТИ [ШМ 45]

7.1. Прелазећи на лексичке и фразеолошке паралеле из *Шћепана Малог*, прво ћемо размотрити идиом у *разлог се* из 45. стиха, који ћемо навести у ширем контексту у формату основног издања:

У разлог се мало, аманат ти –
ја у врећи мачку не купујем:
ево има по гђинѣ дана
откако је доша у Маине –
сва је земља њему поврвјела
са поклоном њ са колачима;
[ШМ 45–50].

7.2. У *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела* [ПЕЈАНОВИЋ/МАРОЈЕВИЋ 2022] прва два наведена стиха наводе се као довољни контекст за једину потврду израза: у РАЗЛОГ СЕ *арх. ид.* 'будите паметни, разумни'.

7.3. Фразеолошку паралелу налазимо у приповијести *Крађа и прекрађа звона* Стефана Митрова Љубише: Барјактару је до кољена гђе је море најдубље, али данас се [*вар. се* | данас] јошт нешто хоће осим голога јунаштва, а то је разлог. У разлог се дакле, за једнога Бога, да не изгинемо лудо! [ЉУБИША 1875: 608; варијанту цит. по: ЉУБИША 1974 I: 225–226 и ЉУБИША 1924: 166].

7.4. Битна појединост у овој фразеолошкој паралели јесте употреба, у Љубишиној приповијести, именице *разлог* ван фразеолошког контекста, и она показује у ком је значењу та именица ушла у састав фразеолошке јединице.

8. ОНА ТИ ЈЕ ЛИСТОМ ИЗГИНУЛА [ШМ 2085]

8.1. У 2085. стиху *Шћепана Малог* посвједочен је израз *листом изгинути*:

Ама што је војска румѣл'јинскā,
она ти је листом изгинула;
онај кāми што је претекао,
све је голо кā прст остануло –
Арнаути све јој поскидали.
[ШМ 2084–2088].

8.2. Исти израз користи Љубиша у разматраној приповијести: При растанку закуну се на часни крст, да ће донијети звоно светому Јовану [*вар.* Светога Јована] или листом изгинути. [ЉУБИША 1875: 608; варијанту цит. по: ЉУБИША 1974 I: 226; уп.: ЉУБИША 1924: 166 (светога Јована)].

8.3. Љубишин примјер изискује, прво, текстолошко разматрање, и то двоструко. С једне стране, писање великог слова на односном придјеву у именовану свеца свакако је оправдано, као што би био и изговор *Свѣтѡмѹ Јѡвану*

(а не *свѣтѡмѹ Јовáну). С друге стране, изворни текст је био у *Отаџбини* – коме ће донијети звоно, а не чије је звоно (додуше, контекст је омогућио ову неоправдану исправку каснијих редактора: звоно је стварно и припадало храму Свѣтѡга Јѡвана).

Љубишин примјер изискује, друго, семантичко разматрање: је ли оправдано коришћење израза *листом изгинути* за „девет друга”, учесника подухвата прекраје звона, или је то омиљени поступак Љубишин – поступак преузимања Његошевих израза и у случају кад то и није баш оправдано?

Биће да је у питању ово друго. У *Шћепану Малом*, поред израза *листом изгинути* који користи и Љубиша, прилог *листом* је посвједочен и у сљедећим контекстима: Рашта та̀кѡ, драги господаре, / изненада нас забуши листом – [ШМ 133–134]; јер ако се листом истражимо, [ШМ 534]; поглаваре наше лѣстом ту Ћупрелић све улови, [ШМ 2136 (*Коло* 64)]; Помрзјеће листом нас главаре [ШМ 1678]; а они су лѣстом празнѡруки [ШМ 3057]. У Његошевим изразима, не само овим које смо навели, подразумејева се компонента ’сви редом’ и она се односи на неко веће мноштво. Чак и посљедњи контекст то потврђује јер се реплика Баја Гаврилова или Гавриловића не односи само на ограничени скуп „госпоре” која се помињу – тиче се и помањих главара:

цар, и принџип с тридест офицѣра,
два владике, и два патрѣјарха,
шест сердара, и шест вѡјевѡда,
а пѡмањим ни броја се не зна.
[ШМ 3040–3043].

У контексту Љубишине приповијести природан израз би био *сви изгинути* (а не *листом изгинути*).

8.4. Посљедње питање у вези с разматраним изразом јесте: да ли ову паралелу сврставамо у лексичке или у фразеолошке? Одговор је јасан: спада у лексичке паралеле јер се инструментал *листом* адвербијализовао и користи се у Његошевом пјесничком језику у различитим контекстима, од којих смо навели само неке.

9. КАД ОГЛАДНИМ, ОНДА МИ ЈЕ ПОДНА [ШМ 2597]

9.1. У 2597. стиху *Шћепана Малог* посвједочен је прилог *подна* који користи пјесник са Његуша умјесто савременог књижевног облика *подне*:

Код мене је оваква уредба:
кад огладним, онда ми је пѡдна;
дуго сјеђет не могу вѣчерѡм,
нѡ како се код ватрѣ огријем,

чашу вина пѡдѡбру испијем
 те наздравим сáнку и дружини,
 па отоле згријáт – у постељи;
 је ли зора – ето ме нá ноге;
 забаве ти друге не имáдем
 до једнога сáма разговора
 с живијема али с мртвијема,
 кад нí с једним – онда сáм и [с] сѡбѡм.
 [ШМ 2596–2607].

9.2. Исти облик користи и Стефан Митров Љубиша, прозаик из Паштровића. Овдје ћемо навести само примјер из анализиране приповијести: Стаде граја и препирање до подна. [ЉУБИША 1875: 608; исто у: ЉУБИША 1924: 166 и ЉУБИША 1974 I: 226].

9.3. Исти облик употребљава Лазар Тѡмановић, историчар из Боке (из Лѣпетáнá). У монографији *Петар Други Петровић-Његош као владалац* он закључује: „Петар II био је проглашен за господара 19 октобра 1830, а преминуо је 19 октобра 1851; владао је дакле тачно 21 годину; а живио 40 година мање 12 дана. Чудан је случај, што је исти дан примио и оставио тешко бреме владалачко; а може се рећи и у исто доба дана, јер је издахнуо у 10 сати прије подна, а био је проглашен за господара прије подна; уз то је до посљедњег часа вршио дужност владалачку” [ТОМАНОВИЋ 1896: 213; уп.: ТОМАНОВИЋ 2013: 283].

9.4. Облик *подна* изискује компаративно-историјски коментар.

1° Савремени књижевни лик прилога, *подне*, по форми је најстарији. Он одражава сугласничку деклинацију именице (*дънь*, ген. *дъне*) и регуларне фонетске промјене: *рољъ дъне* > *пѡднѣ* (губљење полугласникá, прелазак *л* у *о*, срастање разломка и именице уз преношење акцента).

2° Лик посвједочен у дјелима наших писаца одражава прелазак именице из сугласничке у деклинацију *ѡ-основа прије него што је дошло до изједначавања основа зависних падежа с номинативном основом (*дан*, ген. *dna); фонетске промјене су исте као и у најстаријем типу [види горе т. 1°].

3° Треће фаза у развоју именице, с изједначавањем основа (*дан*, ген. *дана*), није се адвербијализовала него се описно употребљава, али у другом значењу: *пѡ* (*пѡла*) *дáна*.

У српском језику разломачки број *рољъ* изгубио је деклинацију (припадао је деклинацији *ѡ-основа). У руском језику именица је, након умекшавања полумеких сугласника, прешла у деклинацију *јѡ-основа, а разломачки број чува окамењену флексију генитива-локатива у једном значењу: (ѡколо) *полѡдня* 'нешто прије подне', у другом је адвербијализован: (ѡколо) *пѡднѡя* 'скоро пола дана' [види подробније у МАРОЈЕВИЋ 2001/2015: 160].

10. (НЕ)ЋЕ НИ ВРАН МОЈЕ КОСТИ УНИЈЕТИ [ШМ 3863]

10.1. Овај необични израз посвједочен је у 3863. стиху *Шћепана Малог* (с помоћним глаголом за грађење футура у претходном стиху):

И чујте ме чисто што ви кажем:
 све ћу радит што могнем радити,
 главу своју никад жалит нећу
 за падишу њ за паћи-вјеру,
 ђл' у Црну Гору никад неће
 ни врѠн моје кости унијети,
 па вам мило али жао било.
 [ШМ 3858–3864].

10.2. Од три лексичке ријечи које израз садржи, у двотомном *Речнику Његошева језика* наведени синтаксички период, скраћен за први и последњи стих, што и јесте довољни контекст, наводи се само у једној одредници – у одредници именице **врѠн**¹ *гавран* [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 101], али не као израз. (Именица је хомонимична с придјевом **врѠн**² *који је боје гаврана, угљена, црн.*) Лексикографи нису наводили израз у одредници **кѠст** [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 368–369], у којој издвајају изразе *оставити кости, остануће* (некоме негђе) *кости* и др., нити у одредници **унијети** [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 439], па не знамо како би га протумачили, као акузативни или као аблативни глагол. Узгред ћемо напоменути да лексикографи хомониме различитог поријекла и различитог значења наводе као два значења исте лексеме, па корисник *Речника* неће бити информисан ком значењу односно глаголу припада израз *унијети сабљу* (међу кога), који наводе у трећем пасусу одреднице (стварно је то акузативно значење, а не аблативно 'однијети, изнијети').

10.3. У приповијести *Крађа и прекрађа звона* посвједочен је реченички фразеологизам, или фразеологизам у ширем смислу, који је упоредив с Његошевим изразом: [...] а око њега села и торови да не би перје месо изнијело, а камо ли ми ону груду туча. [ЉУБИША 1875: 608; исто у: ЉУБИША 1924: 166 и ЉУБИША 1974 I: 225]. Варијанта овог фразеологизма употријебљена је у приповијести Љубишиној *Шћепан Мали*, из истог циклуса: „[...] а укопаћете га гђе ни врѠна ни кост не понијела. [...]” [ЉУБИША 1974 I: 41; уп.: ЉУБИША 1924: 91 (гђе ми)].

10.4. Љубишин израз *не би перје месо изнијело* има форму потенцијала, док је израз *гђе ни врѠна ни кост не понијела* у форми оптатива, али су оба фолклорног поријекла: први је с обавезном допуном реченице с везничким изразом *а камо ли*, а други се везује за замјенички прилог *гђе*. Занимљиво је да Љубиша не користи архаични аблативни глагол *унијети* него његове савремене замјене – управо оне којима лексикографи семантизују стари глагол (само што умјесто *однијети* употребљава семантички дијалектизам *понијети* [види т. 10.2]).

Његошев израз, мада фолклорног и фразеолошког поријекла, потпуно је декомпонован: из потенцијала преведен је у футур, аблативни глагол је замијењен акузативним – треба да сугерише значење 'нећу ни крочити у Црну Гору', али је мотивација веома удаљена. Пјесник је остварио сликовито језичко средство, али као резултат дефразеологизације, то јест фразеолошке транспозиције с нултим резултатом. Није чудо што израз фразеолози заобилазе!

11. ШТО ПРСТ МЕЋЕ МЕЂУ ТУЂА ВРАТА [ШМ 3079]

11.1. У 3079. стиху *Шћепана Малог* посвједочен је идиом *метати прст међу туђа врата* у форми упитне реченице:

Зар Мџскова нијесте пџзнџли
што је прџђе с вама урадио?
Ако ћете да смо пријатељи,
чувајте се његове преваре.
Пут му дајте откуда је дош'о.
Што прст меће међу туђџ врата?
[ШМ 3074–3079].

11.2. У *Фразеолошком рјечнику Његошевих пјесничких дјела* [ПЕЈАНОВИЋ/МАРОЈЕВИЋ 2022] реконструише се стандардни фразеологизам *МЕТАТИ ПРСТ У ТУЂА ВРАТА* *ид.* 'мијешати се у туђе послове', са овом једном потврдом.

11.3. У приповијести *Крађа и прекрађа звона* Стефана Митрова Љубише фразеологизам има форму одричне реченице (са словенским генитивом: *прста*): Да ти право речем, кнеже, нијесам никад у такве после газио, ни прста метао међу туђа врата, пак сам се дуго опирао и оговарао, да ко не помисли да сам се на дукате слакомио. [ЉУБИША 1875: 606; исто у: ЉУБИША 1924: 163 и ЉУБИША 1974 I: 222].

11.4. И Његош и Љубиша употребљавају предлог *међу*, што је у складу с примарним, двојинским значењем именице *врата*: именица је значила „два крила врата” с првобитном двојинском парадигмом. Кад су почела да се користе једнокрилна врата као даљи развој технологије, дошло је до колизије између форме и значења, па се остварила плурализација двојинског облика, већ у прасловенском, прије најстаријих старославенских и староруских споменика [види подробније у: МАРОЈЕВИЋ 1984]. Српски фразеологизам с предлогом *међу* сеже, дакле, у стара, предисторијска времена.

12. СКВРНЕ РУКЕ СЛИЈЕПЕ ПРОСТОТЕ [ПСР 60]

12.1. У 60. стиху пјесме *Поздрав (србском) роду*, честитке српском (на)-роду за Нову 1847. годину, посвједочен је придјев *скврни* у облику акузатива множине женског рода, у којем ми реконструирашемо одређени вид:

Нѣвјештѧ се уста скаменише
 која свѣтѧ евангелскѧ слово
 хймеријем пламом раздимаху
 под којијем [грѣдн]о сѧзр`јѣвѧше
 адско сјѣме братскога раздора;
 осѧх[о]шѣ самоубиственѣ
 скврнѣ рѣке слијепѣ простоте
 те амѧнет и општу светињу,
 језик слѧвнй ѧ народност своју
 раздираху и каменоваху.
 [ПСР 54–63].

Цитирали смо наше основно издање, које смо први пут објавили 2018. године према прве три публикације и загребачком рукопису; двије године касније изашло је критичко и акценатско издање (види Изворе). Исправке смо учинили према ауторизованом загребачком рукопису на основу којег је објављена друга варијанта пјесме (новогодишња честитка за 1848. годину). Стих у којем је придјев *скврни* посвједочен прештампаван је у другој половини XIX и у првој половини XX вијека аутентично. Петар Лавров је објавио мање пјесме Његошеве које нису ушле у панчевачко издање браће Јовановића, па и пјесму 17. Поздрав роду из Беча 1847 год., у којој је стих: Скврне руке слијепе простоте, [ЛАВРОВ 1887: 397]. Исту ортографију и интерпункцију даје Милан Решетар у Његошевим *Мањим пјесмама*, под бројем 62, само што стих почиње малим словом и што у фусноти наводи варијанту из загребачког рукописа: неопитне руке слијепацих, [РЕШЕТАР 1912: 136]. Исту текстологију налазимо и у Његошевим *Целокупним делима* (под бројем 55) [РЕШЕТАР 1927: 324]. И у издањима Данила Вушовића стих гласи: Скврне руке слијепе простоте, [ВУШОВИЋ 1935: 528 (бр. 54); исто у: ВУШОВИЋ 1936: 695 (бр. 41)] (приређивач није наводио варијанте, а стихове почиње великим словом).

12.2. У двотомном *Речнику Његошева језика* појављује се, међутим, придјев с друкчијом фонетском структуром, у посебној одредници: **скрвнй**, -ѧ, -ѧ в. *скврни*. – Осахнуше самоубиствене / скврне руке слијепе простоте (Пј. 241, 59–60) [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 295]. Откуда лексикографима тај необични облик?

Лексикографи су се (некритички) служили четвртим издањем Његошевих *Целокупних дела* [ЛАЛИЋ 1975: 241], па су из њега и преузели језички фантом, штампарску грешку која се провлачи кроз сва претходна [ЛАЛИЋ 1974: 241; ЛАЛИЋ 1967: 241] и наредна, фототипска Лалићева издања.

Најприје се непостојећи облик појавио у првом издању Његошевих *Цјелокупних дјела*, а навешћемо га у контексту Лалићевог синтаксичког периода, који обухвата стихове 59–63:

Осахнуше самоубиствене
скрвне руке слијепе простоте
те аманет и општу светињу,
језик славни и народност своју
раздираху и каменоваху.
[Лалић и др. 1953: 391].

Лалић је као основни текст узео варијанту коју је Гај објавио 1848. године у листу *Danica*, и само је њу коментаришао, а варијанту која је објављена 1847. доноси у Додатку, и њу не коментарише (иначе би прокоментаришао и облик који је предмет овог одјелјка нашега рада, и сигурно не би у коментару поновио штампарску грешку из текста него би је, напротив, и у тексту исправио).

У загребачкој варијанти ових пет стихова (тамо су то стихови 54–58) гласе:

Осахше самоубиствене
неопитне руке слијепцаца
те аманет и општу светињу,
језик славни и народност своју
раздираху и каменоваху.
[Лалић и др. 1953: 177].

12.3. Да је облик „скрвне” само врло „скупа” и дуготрајна штампарска грешка, али не Лалићева него словослагача, коју коректори (у првом издању Никола Томичић, у допунском тиражу првог издања Оливера Павловић) нису исправили, свједочи једнотомни *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша], који је рађен у сарадњи с Радованом Лалићем, а у коме се, из *Свободијаде*, наводе и придјев **скверни**, и придјев **скврн** (на црквенославенизмима лексикографи нису означавали акценте) у значењу ’оскрнављен, нечист, гадан’ [Стевановић–Бошковић 1954/1957: 195].

Типографска грешка *скврни постала је много тежа кад се преобразила у грешку лексикографску, у својеврсни језички фантом.

Једини је Лалићев пропуст што је основну, примарну и дужу варијанту пјесме – новогодишње честитке смјестио у Додатак, па њени специфични облици нису доспјели ни у коментар, ни у *Рјечник*.

12.4. У приповијести *Крађа и прекрађа звона* Стефан Митров Љубиша користи придјев с другом, народном фонетиком, *цкврн(и)*, и то у облику неодређеног вида: „[...] да га донесемо дома или да га својом крвљу омочимо, да им цкврн звони.” [Љубиша 1875: 608; исто у: Љубиша 1924: 166 и Љубиша 1974 I: 225]. А у приповијести *Шћепан Мали* посвједочена је и изведеница

овога придјева, глагол *оцкврнити*: Оцкврнили једно свето име, као да [вар. као да] сте псу крштено име нађели. [ЉУБИША 1974 I: 41; варијанту цит. по: ЉУБИША 1924: 91].

У сваком случају, и ова лексичка паралела на релацији Његош : Љубиша доприноси бољем разумијевању Његошеве поезије и Љубишине прозе.

***

С обзиром на то да свака од размотрених студија случаја има свој закључак и да се серија наставља, није правовремено износити општа исходишта, осим текстолошких. С једне стране, адекватне су, по смислу, *оне поточине* и *оне стрмне долине*, па показну замјеницу трећег лица не треба мијењати показном замјеницом другог лица [види т. 2.2]; с друге стране, адекватан је аорист у изразу *заспах као заклан* [види т. 3.3]; с треће стране, адекватна је формулација *поставе на тле двије дуге пушке у пријекрст, пак се над њим* [= над пријекрстом] *закуну*, па не треба мијењати категорију броја у смислу *над њима [= над пушкама] [види т. 5.2]; с четврте стране, треба оставити формулацију *донјети звоно Светому Јовану* – датив не треба замјењивати посесивним генитивом [види т. 8.2].

ИЗВОРИ

- ГВ:** *Горски вијенац* [у: Медаковић 1847: 1–116 (прво издање); Маројевић 2004 и Маројевић 2005: 35–222 (критичко издање); Маројевић 2018: 161–268 и Маројевић 2021: 201–324 (основно издање); акценатско издање је у рукопису].
- ПСР:** *Поздрав (србском) роду* [Прилог у: Маројевић 2020: 487–490 (критичко издање), 1154–1155 (акценатско издање), Прилог II у: Маројевић 2018: 450–452 и Маројевић 2021: 537–539 (основно издање)].
- ШМ:** *Шћепан Мали* [у: Маројевић 2020: 19–225 (репринт првог издања), 227–486 (критичко издање), 1011–1153 (акценатско издање), Маројевић 2018: 289–449 и Маројевић 2021: 347–533 (основно издање)].

ЛИТЕРАТУРА

- Банашевић 1973:** П. П. Његош, *Горски вијенац*. Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић, Београд: Српска књижевна задруга.
- Банашевић 1993:** П. П. Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић. Седмо издање, Београд: Српска књижевна задруга.
- Барац 1947:** Р. Р. Njegoš, *Gorski vijenac*. U spomen stogodišnjice prvog izdanja. [Priredio: Antun Barac], Zagreb: Matica hrvatska.
- Бошковић/Латковић 1952:** Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*. [Текст приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић. Биљешке и објашњења написао Видо Латковић], Београд: Просвета. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 3). [Прво издање.]
- Бошковић/Латковић 1957:** Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*. [Текст приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић. Биљешке и објашњења написао Видо Латковић], Београд: Просвета. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 3). [Допунски тираж првог издања.]
- Вушовић 1935:** *Цјелокупна дјела* Петра Петровића Његоша. У редакцији Данила Вушовића, Београд: „Народна култура”.
- Вушовић 1936:** *Цјелокупна дјела* Петра П Петровића Његоша. У редакцији Данила Вушовића. Друго издање, Београд: „Народна култура”.
- Вушовић 2004:** Д. Вушовић, *О Његошевом језику*. Приредио [и предговор *Научно дјело Данила Вушовића* написао] Драго Ћупић, Подгорица: Октоих.
- Ђукић 1921:** Т. Ђукић, О коментару „Горског Вијенца”. [Критика издања: Решетар 1920], *Мисао*, [Београд, 1921], књ. пета, св. 3 [27], 229–233; св. 4 [28], 314–319.
- Ђукић 1941:** П. П. Његош, *Горски вијенац*. Предговор и коментар Т. Ђукића, Београд: Издавачко и прометно а. д. Југоисток.
- Ђукић 1944:** П. П. Његош, *Горски вијенац*. Предговор и коментар Т. Ђукића. [Друго издање], Београд: Издавачко и прометно а. д. Југоисток.
- Карацић 1849:** *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи* / Издао их Вук Стеф. Карацић. У Бечу: У штампарији Јерменског манастира.
- Ковачевић 1940:** *Горски вијенац*. Историческо собитије при свршетку XVII вијека. Сочиненије Петра Петровића Његоша. [Приредио Бо-

жидар Ковачевић], Београд: Луча, библиотека Задруге професорскога друштва.

- Лавров 1887:** П[етр] А[лексеевич] Лавровъ, *Петръ II Петровичъ Нѣгоишъ Владыка Черногорскій и его литературная дѣятельность*, Москва: Типографія Ѡ. Лисснара и Ю. Романа.
- Лалић и др. 1953:** Петар Петровић Његош, *Пјесме. Луча микрокозма. Проза. Пријеводи*. [Текст Пјесамa, Прозе и Пријевода приредили за штампу Радован Лалић и Михаило Стевановић. Текст *Луче микрокозма* приредили за штампу Никола Банашевић и Радосав Бошковић. Биљешке и објашњења уз *Пјесме, Прозу и Пријевод*e написао Радован Лалић. Биљешку уз *Лучу микрокозма* написао Никола Банашевић. Објашњења уз *Лучу микрокозма* написао Вуко Павићевић], Београд: Просвета. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 2). [Прво издање.]
- Лалић 1967:** Петар Петровић Његош, *Пјесме*. [Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић], Београд: Просвета – Цетиње: Обод – Сарајево: Свјетлост. (Целокупна дела Петра Петровића Његоша. [II изд.] Књ. 1).
- Лалић 1974:** Петар II Петровић Његош, *Пјесме*. [Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић], Београд: Просвета – Цетиње: Обод. (Целокупна дела Петра II Петровића Његоша. III изд. Књ. 1).
- Лалић 1975:** Петар II Петровић Његош, *Пјесме*. [Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић], Београд: Просвета – Цетиње: Обод. (Целокупна дела Петра II Петровића Његоша. IV изд. Књ. 1). [Фототипија III изд. (Београд, 1974)].
- Латковић/Павићевић В. 1947:** *Горски вијенац* Петра II Петровића Његоша. [Редактор издања Видо Латковић. Објашњења саставио Вуко Павићевић а рјечник Јован Вукчевић], Цетиње: Издање Одбора за прославу стогодишњице Горског вијенца.
- Љубиша 1868:** *Gorski vijenac*. Historički dogagaj pri svršetku sedamnaestog vijeka. Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. Prenio s ćirilice na latinicu s tumačenjem S. Ljubiša. Izdala o svom trošku *Matica Dalmatinska*. U Zadru: Tiskom Narodna Lista.
- Љубиша 1875:** Ст. Љубиша, Крађа и прекрађа звона: Приповијест поборска нашијех доба, *Отаџбина*, у Београду, I/2, св. 5–8, 604–610.
- Љубиша 1924:** *Приповијести црногорске и приморске*. Скупио и сложио Стјепан Митров Љубиша, Београд: Српска књижевна задруга.

- Љубиша 1974 I:** Стефан Митров Љубиша, *Приповијести црногорске и приморске*, Цетиње: Обод – Будва: Културни центар, [б. г.]. (Дјела. Издање поводом 150-годишњице рођења Стефана Митрова Љубише. Књ. 1).
- Љубиша 2017:** *Gorski vijenac*. Historički dogadjaj pri svršetku sedamnaestog vijeka. Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. Prenio s ćirilice na latinicu s tumačenjem S. Ljubiša. Fototipsko izdanje, Budva: Muzeji i galerije – Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”.
- Маројевић 1984:** Радмило Маројевић, Плурализација дуалских форми у српскохрватском језику. (Уз питање о могућности преображаја облика двојине у именице pluralia tantum у словенским језицима), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 13/1, 49–53.
- Маројевић 2001:** Радмило Мароевич, *Русская грамматика: сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*. Авторизованный перевод с сербского Ольги Просвириной. В двух томах. Том I. *Типология. Фонология. Морфология имени*, Москва: Международный университет бизнеса и управления – Белград: Сербский фонд славянской письменности и славянских культур, Филологический факультет Белградского университета.
- Маројевић 2004:** Петар II Петровић-Његош, *Горски вијенац*. Критичко издање. Приредио Радмило Маројевић, Београд: Фонд истине.
- Маројевић 2005:** Петар II Петровић-Његош, *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД.
- Маројевић 2015:** Радмило Мароевич, *Русская грамматика: сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*. Овлашћени превод са српског Ольги Просвириной. В двух томах. Том I. *Типология. Фонология. Морфология имени*, Бања Лука: Паневропски универзитет „Апеирон”.
- Маројевић 2018:** Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма. Горски вијенац. Шћепан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоепија. Редакција и коментар Радмило Маројевић, Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела.
- Маројевић 2019а:** Радмило Н. Маројевић, Сто педесет година Љубишиног издања Горског вијенца. (Нићифор Дучић критичар, Стефан Митров коментатор: Pro et contra), *Књижевна дјело Стефана*

Митрова Љубише у свом времену и данас (1878–2018), Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 81–167.

Маројевић 2019б: Радмило Н. Маројевић, Стефан Митров Љубиша као приређивач Горског вијенца: текстолошки поступак, *Стефан Митров Љубиша: интертекстуална интерпретација*: Зборник радова са симпозијума одржаног у Будви, Режевићима и Петровцу 27. и 28. фебруара 2018, Будва: ЈУ Музеји и галерије Будве, Спомен дом „Стефан Митров Љубиша”, 71–91.

Маројевић 2020: Петар II Петровић-Његош, *Шћепан Мали*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе.

Маројевић 2021: Петар II Петровић-Његош, *Луча микроkozма. Горски вијенац. Шћепан Мали. Ноћ скупља вијека*. Основно издање. Ортографија и ортоeпија. Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД.

Медаковић 1847: *Горскій віенаць*[.] Историческо событіе при свршетку XVII віека. Сочиненіе П[етра] П[етровића] Н[ѣгоша,] владыке црно[р]скога. [Приредио Милорад Медаковић.] У Бечу: словима ч[астнихъ] о[таца] мехитариста. Факсимил првог издања објављиван је као посебна књига (Цетиње: Обод, 1963; Цетиње: Музеји Цетиње, 1984; Цетиње: Народни музеј Црне Горе, 2010; Подгорица: ЦАНУ, 2017) и у саставу јубиларног издања [Павићевић Б. и др. 1985: 43–169] (наводимо важнија издања).

Миловановић/Калезић 1994: Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*. [Приредио Крсто Миловановић. Коментарисао Димитрије Калезић, [Никшић]: Унирекс – [Београд]: Народно дело.

Младеновић 1996: Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац*. Приредио Александар Младеновић, Цетиње: Обод.

Младеновић 2005: Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац*. Приредио Александар Младеновић, Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности. (Сабрана дјела. Критичко издање. Књ. II).

Назечић 1947: Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*. Са коментаром С. Назечића, [Сарајево]: Свјетлост.

Павићевић Б. и др. 1985: Петар II Петровић-Његош, *Горски вијенац*. Уредник Бранко Павићевић, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности и др. Издање садржи факсимил рукописа (стр. 5–41) и репринт првог издања (стр. 43–169).

- Пејановић/Маројевић 2022:** Ана Пејановић, Радмило Маројевић, *Фразеолошки рјечник Његошевих пјесничких дјела*, Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности. [Рукопис је потпуно припремљен за штампу, прошао је све коректуре и предат је издавачу у прелому.]
- Радовић 1947:** Владимир Поповић, *Његош и наше вријеме*. П. Петровић Његош, *Горски вијенац*. 1847–1947. Ђуза Радовић, Редакција и Коментар, Загреб: Просвјета.
- Решетар 1890:** *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Увод и коментар написао Милан Решетар. У Загребу: Штампала „Дионичка тискара”.
- Решетар 1892:** *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Протумачио га Милан Решетар. Једанаесто, државно, издање. [Друго издање с коментаром Милана Решетара]. У Биограду: Државна штампарија.
- Решетар 1912:** *Мање пјесме* владике црногорскога Петра П^{ога} Петровића Његоша. Издао Милан Решетар, Београд: Српска књижевна задруга.
- Решетар 1920:** *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Седмо издање с коментаром Милана Решетара, Биоград: Издање С. Б. Цвијановића.
- Решетар 1923:** *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Осмо издање с коментаром Милана Решетара, Биоград: Издање С. Б. Цвијановића.
- Решетар 1927:** [Целокупна дела Петра Петровића Његоша. Књ. 2. Мања дела]. *Свободијада. Мање пјесме. Проза*. У редакцији Милана Решетара, Београд: Државна штампарија.
- Решетар 1928:** *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Девето издање с коментаром Милана Решетара, Биоград: Издање С. Б. Цвијановића.
- Решетар 1940:** *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Десето издање с уводом и коментаром Милана Решетара, Београд: Државна штампарија.
- Стевановић 1976:** Михаило Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*, Београд: САНУ.
- Стевановић 1990:** Михаило Стевановић, *О језику Горског вијенца*, Београд: САНУ, Научна књига.

- Стевановић/Бошковић 1954:** *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. [Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић], Београд: Просвета. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6). [Прво издање].
- Стевановић/Бошковић 1957:** *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. [Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић], Београд: Просвета. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6). [Додатни тираж првог издања].
- Стевановић и др. 1983 I:** *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. I, Београд: Српска књижевна задруга и др.
- Стевановић и др. 1983 II:** *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. II, Београд: Српска књижевна задруга и др.
- Томановић 1896:** *Петар Други Петровић-Његош као владалац*. Написао Л[азар] Томановић, Цетиње: Државна штампарија.
- Томановић 2013:** Лазар Томановић, *Петар Други Петровић-Његош као владалац* [на корицама: *Његош као владалац*]. Поновљено издање из 1896. године, Београд–Цетиње: Светигора.
- Томовић 1986:** Слободан Томовић, *Коментар Горског вијенца*, Никшић: НИО „Универзитетска ријеч” и др.
- Томовић 1990:** Слободан Томовић, *Коментари: Лажни цар Шћепан Мали. Луча микрокозма. Горски вијенац*. [На корицама: *Коментари Слободана Томовића Лажног цара Шћепана Малог, Луче микрокозма, Горског вијенца Петра II Петровића Његоша*], Београд: Култура, „Вељко Влаховић” – Цетиње: Народни музеј Црне Горе, 1[990], 243–507 (*Коментар Горског вијенца*).
- Томовић 1999:** С. Томовић, Његошев Горски вијенац, *Енциклопедија Његош*. Први том. [Главни и одговорни уредник Слободан Томовић], Подгорица: ЦИД, Фондација „Његош”, 479–616.

ПЕТР II ПЕТРОВИЧ-НЕГОШ И СТЕФАН МИТРОВИЧ ЛЮБИША –
ЛЕКСИЧЕСКИЕ И ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ
(ФРАГМЕНТ: «КРАЖА И ПЕРЕКРАЖА КОЛОКОЛА»)

Резюме

В серии статей, которая начинается настоящей работой, рассматриваются лексические и фразеологические единицы, используемые сербским прозаиком эпохи реализма Стефаном Митровичем Любишей в сборнике «Рассказы черногорские и приморские» и они сопоставляются с контекстами произведений сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша с точки зрения лингвистики, поэтики и лингвокультурологии. Исследование преследует две задачи: во-первых, выявить дополнительные аргументы, способствующие правильному пониманию «темных мест» и вообще лексических и фразеологических единиц в произведениях Негоша; во-вторых, проследить возможное влияние поэта Негоша на язык и стиль прозаика Любиши, явившегося и первым комментатором поэмы «Горный венец».

Анализ начинается, а также проверяется методология, на материале лексических и фразеологических единиц рассказа «Кража и перекража колокола», впервые опубликованного в газете «Отацбина» («Отечество»). Приведенный факт дает возможность провести текстологические разъяснения и коррекции, и тем самым внести вклад в подготовку научных (критически подготовленных) изданий произведений Любиши.

В работе применяется интертекстуальный сопоставительный подход: примеры, засвидетельствованные в рассматриваемом рассказе, сравниваются с контекстами поэм Негоша «Щепан Малый» и «Горный венец», а также с контекстом стихотворения «Поздравление сербского народа с Новым годом».

Ключевые слова: Петр II Петрович-Негош, поэма «Горный венец», поэма «Щепан Малый», стихотворение «Поздравление сербского народа с Новым годом», Стефан Митрович Любиша, рассказ «Кража и перекража колокола».

Радмила Н. Маројевић